

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-25>

УДК 378.143

Нанівська Л.Л.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

КОМПОНЕНТИ, КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ІНЖЕНЕРНИХ ВІЙСЬК

Анотація. У статті розглянуто тлумачення терміну «готовність», як інтегрального прояву низки властивостей особистості зі спрямованістю на певний рід діяльності. Подано її складники, а саме: психологічний, теоретичний, практичний. На основі цього визначено структуру комунікативної готовності майбутнього офіцера, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, інформаційний та поведінково-діяльнісний компоненти. Для кожного компоненту визначено критерії та показники сформованості комунікативної компетентності відповідно: мотиваційний, іншомовний, комунікаційний, результативний. Визначено рівні сформованості для кожного компоненту: – високий рівень, достатній рівень, репродуктивний, початковий. За цими рівнями визначено стан сформованості компонентів комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ до професійної.

Ключові слова: готовність, компоненти, критерії, майбутні офіцери, рівні, інформаційно-комунікаційні технології.

Nanivska Lydia

Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

COMPONENTS, CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF COMMUNICATIVE READINESS FOR FUTURE OFFICERS OF ENGINEERING TROOPS

Summary. The article considers the interpretation of the term "readiness" as an integral manifestation of various personality traits with a focus on a particular occupation. There are presented its components, namely, psychological, theoretical, practical. Based on this it's determined the structure of communicative readiness of the future officers, including motivational-value, cognitive-linguistic, information and behavioral-activity components. The motivational-value component includes the needs, motivations, goals, value system of the serviceman; the presence of interest in the specified occupation; the need for the future specialist in knowledge, mastering effective ways of forming professionalism. The cognitive-linguistic component covers the system of knowledge acquired in higher education, in particular, in the field of foreign language training in the context of compliance with the standards, social functions of the future officer. Information-communication component involves the ability to formulate opinions, persuade, argue, present evidence, analyze, express judgments, emotionally convey relevant information, establish interpersonal relationships, choose the optimal style of communication in different situations, search and process information by means of information and communication technologies. Behavioral-activity component is the ability to consciously control and independently evaluate the results of own activity, the level of personal development, knowledge, skills and personal achievement by certain criteria. For each component the criteria and indicators of communication competence development are defined respectively: motivational, foreign language, communication, effective. There are determined levels for each component: high level, sufficient level, reproductive, initial. According to these levels, is determined the state of components formation of the communicative readiness of future officers of the engineering troops to professional. The scale of the ratio of points and levels was determined by N. Dari.

Keywords: readiness, components, criteria, future officers, levels, information and communication technologies.

Постановка проблеми. Складний період розвитку державності, сучасні проблеми у соціально-економічній та культурній сферах суспільного життя зумовлюють необхідність пошуку оптимізації підходів до підготовки високоосвіченого офіцера з новим типом мисленням, професійно мобільного та готового до успішного самостійного вирішення своїх професійних завдань. Разом з тим, напрямленість на кооперацію з військовими інших країн, що пов'язано з проведенням спільної навчальної діяльності, участю у миротворчих операціях вимагають необхідності підготовки військових фахівців, здатних ефективно налагоджувати контакти з іноземними партнерами. Зростання потреби у високому рівні іншомовної компетенції офіцерів змушує орієнтувати освітню політику вищої військової школи на взаємозв'язок мовної підготовки з професійною, тобто, на зближення військово-професійної та мовної освіти. Саме тому, готовність до іншомовної фахової діяльності стає

невід'ємною складовою професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема готовності до використання іншомовної компетенції у професійній діяльності розглядалася у дослідженнях багатьох науковців. Так, з точки зору професійно-орієнтованого підходу іншомовну підготовку в умовах закладів вищої освіти вивчали Б. Ананьєва, Т. Астафурова, М. Бовтенко, О. Пічкарь, Є. Комарова, Г. Скуратівська, О. Тарнопольський; концептуальні засади фахової підготовки – І. Гавриш, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, К. Дурай-Навакова, О. Коваленко, Л. Кондрашова, М. Кулакова, О. Романовський, Л. Романишина, Л. Хомич, Я. Цехмістер; готовність до професійної діяльності в якості психолого-педагогічного феномена – М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, А. Ліненко, О. Мороз, П. Підкасистий; окремі аспекти формування готовності до професійної діяльності – К. Акуленко,

І. Носач, В. Різник, В. Свистун, Л. Служинська, В. Стасюк, С. Тарасова, І. Ярошук.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що питання формування комунікативної готовності не є новим, але не розглядалось в рамках іншомовної підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ. Тому **метою статті** є: виділити структуру комунікативної готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності, визначити критерії, показники та рівні даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Сучасні вимоги до професійної військової діяльності вимагають переходу якості підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ на новий рівень, що в значній мірі залежить від готовності курсантів до майбутньої професії. Розглянемо детальніше визначення поняття «готовність».

Сам термін «готовність» з'являється у кінці XIX ст. у працях О. Кюльпе, К. Макбе, присвячених питанням експериментальної психології, де використовується у розумінні настанови, психічного стану суб'єкта, що спричиняє поведінку (або діяльність) певного характеру й спрямованості. Потім, приблизно з 40-50 років XX ст. «готовність» починають трактувати як якісний показник саморегуляції поведінки людини (Д. Кац, Г. Оллпорт, У. Томас). Пізніше це поняття переноситься у психолого-педагогічні дослідження (М. Дьяченко, Л. Кандилович, М. Левітов тощо), що розглядають загальні питання теорії діяльності та професійної діяльності зокрема. Тоді ж поняття «готовність до діяльності» починає трактуватися як складна динамічна система, в якій задіяні інтелектуальна, емоційна, мотиваційна та вольова характеристики психіки, та містить такі складові як «усвідомлені та неусвідомлені настанови, моделі ймовірної поведінки, визначення оптимальних способів діяльності, оцінювання своїх можливостей у їх відповідності до очікуваних складнощів і необхідність досягнення певного результату» [3, с. 55].

Аналіз наукових праць сучасних дослідників (Л. Долинська, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Г. Костюк, М. Левченко, С. Максименко, О. Мешко, В. Моляко, О. Мороз, Д. Ніколенко тощо), присвячених різноманітним аспектам підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, приводить до висновку, що сьогодні поняття готовності до професійної діяльності в більшості трактується як інтегральна властивість особистості, яка є похідною підготовки до певних аспектів цієї діяльності та включає в себе когнітивний, операційно-дійовий, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти.

В своїх дослідженнях ми погоджуємося з думкою Л. Султанової, яка розглядає готовність до майбутньої професійної діяльності як комплексний прояв властивостей особистості, спрямованих на певний вид діяльності. Вона визначає, що стан такої готовності до діяльності є складним комплексним явищем, побудованим за принципами трансформації та взаємодії особистісних компонентів і критеріїв, основними серед яких є: розвиток мотивації; рівень оволодіння системою знань; рівень сформованості у майбутніх фахівців низки гностичних, проектувальних та організаційних умінь [5, с. 338–343].

У сучасній науковій літературі готовність пов'язується з діяльністю взагалі і професійною діяльністю зокрема, що є важливим у контексті започаткованого дослідження. Науковці виділяють три етапи наукового дослідження проблеми готовності до будь-якої діяльності. На першому етапі готовність досліджують у зв'язку з проникненням у природу психічних процесів людини. На другому – готовність визначають як певний феномен стійкості та адекватності реагування людини на зовнішні і внутрішні впливи, що зумовлено інтенсивним дослідженням нейрофізіологічних механізмів, регуляції і саморегуляції поведінки людини. Третій етап пов'язаний з дослідженнями в галузі теорії діяльності [4, с. 19].

Якість підготовки майбутніх офіцерів інженерних військ залежить від психологічної готовності майбутніх фахівців, наближення їх навчання до сучасних вимог професійної діяльності. Чимало наукових праць присвячено різним аспектам підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, аналізуючи дослідження яких, приходимо до думки, що їхні теоретичні положення трактують готовність до майбутньої професійної діяльності як інтегральне утворення особистості фахівця, яке є результатом підготовки до конкретного аспекту цієї діяльності і об'єднує в собі когнітивний, операційно-дійовий, мотиваційний, емоційно-вольовий компоненти. Науковці Г.О. Балл і П.С. Перепелиця вбачають основу формування готовності до професійної діяльності в опорі на такий визначальний параметр готовності як «комплексна здатність» [1].

Підсумовуючи думку психологів, зазначимо, що визначення готовності майбутніх офіцерів інженерних військ до здійснення ними професійної діяльності можна розглядати у трьох напрямках:

- психологічна готовність забезпечує особистісно-мотиваційну сторону (особистісні якості, прагнення до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій навчання);
- теоретична готовність, спрямована на цілісну систему знань освітніх інформаційно-комунікаційних технологій навчання, методики, способи і форми їх впровадження у майбутню професійну діяльність;
- практична готовність, становить сукупність умінь використання засобів освітньо-інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

Узагальнюючи думку науковців визначено структуру комунікативної готовності майбутнього офіцера, що містить: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, інформаційний та поведінково-діяльнісний компоненти.

До мотиваційно-ціннісного компоненту віднесено потреби, спонукання, цілі, ціннісні установки військовослужбовця; наявність інтересу до зазначеного виду діяльності; потреба майбутнього фахівця у знаннях, оволодінні ефективними шляхами формування професіоналізму.

Когнітивно-лінгвістичний компонент охоплює систему засвоєних у вищому навчальному закладі знань, зокрема, в галузі іншомовної підготовки у контексті відповідності нормам, соціальним функціям майбутнього офіцера.

Інформаційно-комунікаційний компонент передбачає сформованість умінь формулювати думки, переконувати, аргументувати, наводити

Таблиця 1

Результати сформованості компонентів готовності студентів до професійної діяльності на констатувальному етапі експерименту

№	Компоненти	Рівні сформованості			
		Високий	Достатній	Репродуктивний	Початковий
		%	%	%	%
1	Мотиваційно-ціннісний	7,3	19,5	68,3	4,9
2	Когнітивно-лінгвістичний	12,2	28,0	59,8	0,0
3	Інформаційно-комунікаційний	4,9	19,5	63,4	12,2
4	Поведінково-діяльнісний	7,3	22,0	61,0	9,8
Середнє значення		7,9	22,3	63,1	6,7

Джерело: розроблено автором

докази, аналізувати, висловлювати судження, емоційно передавати відповідну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, обирати оптимальний стиль спілкування в різних ситуаціях. Уміння здійснювати пошук та обробку інформації засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Поведінково-діяльнісний компонент виявляється в умінні свідомо контролювати та самостійно оцінювати результати власної діяльності, рівень особистісного розвитку, сформованості знань, умінь, навичок та особистісних досягнень за певними критеріями.

Ознакою, за якою визначається ступінь відповідності педагогічної діяльності визначеним цілям, встановленим стандартам, нормам виступає критерій. За тлумаченням термінологічний словника він визначає «якісну характеристику педагогічної діяльності через кількісну міру досягнення проектованої мети» [6]. Тому зважаючи на визначену структуру комунікативної готовності майбутніх офіцерів, визначено критерії та показники сформованості: мотиваційний (показники: усвідомлення потреби в засвоєнні інформації до зазначеного виду діяльності; потреба майбутнього фахівця у знаннях, наполегливість у формуванні власної комунікаційної компетентності, саморозвиток); іншомовний (показники: рівень сформованості іншомовних умінь, знання спеціфіки застосування отриманих знань та вміння застосовувати знання у трудовій діяльності); комунікаційний (показниками якого є професійні якості та здібності, творчий потенціал, міра творчої активності, рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями); результативний (показники: навички самооцінювання власної іномовної підготовки з подальшим закріпленням або коригуванням їх результатів, уміння свідомо контролювати та аналізувати результати своєї діяльності).

Дослідження сформованості комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ проводилося у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Оцінювання рівня сформованості для кожного компоненту здійснювалося сумуванням балів, за кожним показником, і розподіляли їх на чотири рівні. Шкала співвідношення балів та рівнів визначалась за Н. Дайрі [2], а саме:

100%–90% – високий рівень, поставлено у відповідність в таблиці – 5 балів; 89%–75% – достатній рівень, відповідно – 4 бали; 74%–50% – репродуктивний – 3 бали; 49% і менше – початковий – 2 бали.

Результати проведеного тестування подано в табл. 1.

Отримані результати засвідчили, що якість комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ становить лише 28,2%.

Висновки і пропозиції. Таким чином, «готовність», ми трактуємо як інтегральний прояв низки властивостей особистості зі спрямованістю на певний вид діяльності. Її складники, розглядаються як сукупність психологічно, теоретичної та практичної готовності курсантів до професійної діяльності. На основі цього визначено структуру комунікативної готовності майбутнього офіцера, що включає мотиваційно-ціннісний, когнітивно-лінгвістичний, інформаційний та поведінково-діяльнісний компоненти. Для кожного компоненту визначено критерії та показники сформованості комунікаційної компетентності відповідно: мотиваційний, іншомовний, комунікаційний, результативний.

Визначено рівні сформованості для кожного компоненту: – високий рівень, достатній рівень, репродуктивний, початковий. За цими рівнями визначено стан сформованості компонентів комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ до професійної. Проведений аналіз стану сформованості комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ дозволив дійти висновку: що традиційна організація освітнього процесу потребує застосування нових технологій навчання та інноваційних методики направлених на формування комунікативної готовності майбутніх офіцерів інженерних військ.

Список літератури:

1. Балл Г.О., Перепелиця П.С. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. *Психологічні аспекти гуманізації освіти*. Книга для вчителя / За ред. Балла Г.О. Київ-Рівне, 1996. 136 с.
2. Дайри Н.Г. О системе самостоятельной работы на уроках истории. *Народное образование*. 1979. № 7. С. 47–52.
3. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь : Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2000. 176 с.
4. Рибніков С.Р. Формування готовності майбутніх екологів до професійно-орієнтованої управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2011. 20 с.

5. Султанова Л.Ю. Готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної роботи. Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології : Зб. наук. праць; За ред. Н.Г. Ничкало. Харків : НТУ «ХПІ», 2007. С. 338–343.
6. Тлумачний словник Ушакова Д.М. URL: <https://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=26025> (дата звернення: 02.12.2019).

References:

1. Ball, H.O., & Perepelytsia, P.S. (1996). *Formuvannia hotovnosti do profesiinoi pratsi u konteksti humanizatsii osvity* [Formation of readiness for professional work in the context of education humanization]. *Psykholohichni aspekty humanizatsii osvity*. Knyha dlia vchytelia. Za red. Balla H.O. Kyiv-Rivne, 136 p.
2. Dairi, N.G. (1979). *On the System of Independent Work in History Lessons* [About the system of independent work in history lessons]. *Folk Education*, no. 7, pp. 47–52.
3. Kojaspirova, G.M., & Kojaspirov, A.Yu. (2000). *Pedagogical Dictionary: For students and environments* [Pedagogical Dictionary: For students of higher and secondary pedagogical educational institutions]. Educational institutions. Moskva: Publishing Center "Academy", 176 p.
4. Rybnikov, S.R. (2011). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh ekolohiv do profesiino-orientovanoi upravlinskoj diialnosti* [Formation of future environmentalists' readiness for professionally-oriented management activities], (PhD Thesis). Luhansk, 20 p.
5. Sultanova, L.Iu. (2007). *Hotovnist studentiv psykholoho-pedahohichnykh fakultetiv do naukovo-doslidnoi roboty* [Willingness of psychology and pedagogical faculties students to scientific research work]. *Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku pedahohichnoi osvity: pedahohichna maisternist, tvorchist, tekhnolohii: Zb. nauk. prats; Za red. N.H. Nychkalo*. Kharkiv: NTU "KhPI", pp. 338–343.
6. Tlumachnyi slovnyk Ushakova D.M. [Explanatory dictionary Ushakova D.M.]. URL: <https://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=26025> (accessed: 02.12.2019).